

» sexti , secundo anno sub Dario rege ¹. » Ecce et dies et mensis et annus definitus est, quando intraverunt ad operandum in domo Dei. Credo quod illi viri, et ille populus operans in domo Dei non erat immundus, praesertim quia dixerat ei Dominus, « Ego vobiscum : » et suscitaverat spiritum eorum ad bene operandum in domo sua. Denique videte quid sequitur ; contextit enim eadem Scriptura et dicit : « Septimo mense, una et vicesima » mensis, locutus est Dominus in manu Aggaei prophetæ » dicens ad Zorobabel filium Salathiel ex tribu Juda, et » ad Jesum filium Josedech sacerdotem magnum, et ad » omnem populum residuum, dicens : Quis ex vobis qui » vidit domum hanc in claritate illa sua pristina? Et quo- » modo videtis eam modo, tanquam non sit in conspectu » vestro? Et nunc praevalere, Zorobabel, dicit Dominus, et » praevalere, Jesu fili Josedech sacerdos magne, et prae- » lesce omnis popule terræ, dicit Dominus omnipotens, » et spiritus meus praest in medio vestrum. Bono ani- » mo estote, quoniam hæc dicit Dominus omnipotens : » Adhuc semel, et commovebo cælum et terram, mare » et aridam et concutiam omnes gentes, et venient om- » nia electa gentium, et implebo domum hanc, dicit » Dominus omnipotens ² : » et cætera quæ addidit, etiam futura prophetans ; quæ de Domini nostri Jesu Christi temporibus rectius intelligi solent, cujus populus verissimum et sanctissimum est templum Dei, non etiam in eis qui permixti tolerantur, sed in eis solis qui nunc interim a talibus bene vivendo spiritualiter separantur, post vero etiam corporaliter separandi sunt. Verumtamen illum populum, cui prophetia ista prænuntiata est, et qui tunc operabatur in domo Dei, ubi erant et illi duo, Zorobabel filius Salathiel, et Jesus filius Josedech, quo-

¹ Aggaei, 1, 1. — ² Ibid. 1-7.

modo sit exhortatus et commendatus a Domino, satis in promptu est videre in his verbis Prophetæ, quæ sicut dicta sunt, inseruimus. Numquidnam ergo istum populum immundum possumus dicere, ad quem si quis accesserit inquinabitur, cui populo dicitur : « Et nunc » praevalere, Zorobabel, dicit Dominus, et praevalere, Jesu » fili Josedech sacerdos magne, et praevalere omnis po- » pule terræ, dicit Dominus omnipotens, et spiritus meus » praest in medio vestrum? » Quis dementissimus dixerit istum esse populum, ad quem si quis accesserit, inquinabitur?

XXXI. Nunc ergo attendite quid post illam prophetiam, quæ huic populo de Christi temporibus annuntiata est, consequenter Scriptura contextat : « Quarta et vice- » sima noni mensis anno secundo sub Dario rege, factum » est verbum Domini ad Aggaeum prophetam, dicens : » Hæc dicit Dominus omnipotens. Interroga sacerdotes » legem, dicens : Si sumpserit homo carnem sanctifica- » tam in summo vestimenti sui, et attigerit summum ves- » timenti ejus panem, aut pulmentum, aut vinum, aut » omnem escam, si sanctificabitur? Et responderunt, sa- » cerdos et dixerunt, Non. Et dixit Aggaeus, Si tetigerit » inquinatus in anima aliquid horum, si inquinabitur? » Et responderunt sacerdotes et dixerunt, Inquinabitur. » Et respondit Aggaeus et dixit, Sic populus hic et gens » hæc in conspectu meo, dicit Dominus, et sic opera ma- » nuum ipsorum, et quicumque accesserit illo, inquina- » bitur, propter præsumptiones eorum matutinas a facie » laborum suorum, et odio habebatis in portis arguentes. » Quis est iste populus tam immundus, ut quisquis illo » accesserit, inquinetur? » Numquid ille cui dictum est, Praevalere, et spiritus meus in medio vestrum? Absit ut

¹ Aggaei, 1, 7-12.

ille sit. Duo igitur erant : unus immundus , et alter qui ad immundum prohibetur accedere , qui exhortabatur praevalescere , quia spiritus Dei erat in medio eorum. Si ergo duo erant , ostendantur et duo templa , unum quo iste , alterum quo ille ingrediebatur : ostendantur et altaria duo , unum in quo iste , alterum in quo ille victimas offerebat : ostendantur et sacerdotes , hujus alii , et illius alii , qui pro suo quisque populo separatim sacrificabant. Si autem quisquis hoc affirmare conatur , insanit : sic erant isti duo populi in uno populo , sub uno sacerdote magno , unum templum intrantes ; sicut erant etiam sub uno Moyse quidam Deum offendentes , quidam Deo placentes , de quibus Apostolus dicit : « Non in omnibus illis » beneplacitum est Deo ¹. » Neque enim ait , In omnibus illis non est beneplacitum Deo , tanquam omnes displicuerint Deo : sed ait , « Non in omnibus illis beneplacitum est Deo : » ergo in quibusdam , non in omnibus. Et omnes sub eisdem sacerdotibus erant in uno eodemque tabernaculo , in uno eodemque altari hostias offerebant : et tamen distinguebantur factis , non locis ; animo , non templo ; moribus , non altaribus. Sic alii ad alios non accedebant , ne ab eis inquinarentur : hoc est , eorum malis factis non consentiebant , ne pariter damnarentur. Non enim et illos malos Moyses tantus propheta nesciebant , quorum impia murmura et horrendas amaritudines quotidie sufferebat. Sed istum nescisse faciamus : namquid et Samuel Saulem nesciebat , quem per os ejus aeterna sententia damnaverat Deus ? Verumtamen et ipsum et sanctum David unum Dei tabernaculum intrantes , inter eadem sacrificia videbat ; sed distincte utique videbat , quia distinctos videbat ; et unum eorum in aeternum amabat , alium pro tempore tolerabat. Sic et Ag-

¹ 1 Cor. x, 5.

gæus noverat in uno populo duos populos unum templum intrantes , sub uno magno sacerdote viventes , et alterum ostendebat immundum , alterum et immundum accedere prohibebat : et tamen nec illos nec se ipsum ab eodem templo et ab eisdem altaribus separabat. Ergo spiritalem prohibebat accessum consensionemque factorum : quod et ipsa verba clamant , si aures adsint , quas animositas furiosa non claudat , aut strepitus variae contentionis impediatur. Ait enim Propheta : « Omnis qui accesserit illo , » inquinabitur ¹. » Vitium notavit quo accedi prohibuit , non homines ab hominibus corporali disjunctione seclusit. Acceditur autem ad vitium corruptionis , vitio consensionis.

XXXII. Ac ne quisquam diceret , illum populum , cui primo dictum est : « Prævalesce , quoniam spiritus meus » præest in medio vestrum , » paucis interpositis diebus in deterius commutatum , ut audire mereretur , « Sic populus iste et gens ista , omnis qui accesserit illo , inquinabitur ; » dies enim ferme nonaginta computantur inter verba illa quæ bona in populum dicta sunt , et ista quibus ejus immunditia vitanda præcipitur : ne quis ergo hoc putaret , bonum illum populum , quamvis hoc parvo temporis intervallo tam pessimum effectum , videte quid sequitur , attendite quid dicatur eo ipso die , hoc est , vicesima et quarta noni mensis , quo die dictum est : « Sic » populus iste et gens ista , omnis qui accesserit illo , inquinabitur. » Cum enim hoc dixisset , et mala eorum commemorasset , quorum merito demonstrarentur immundi , addens etiam et dicens : « Odio habebatis in » portis arguentes : » continuo subjunxit : « Et nunc ponite in cordibus vestris a die hoc et supra , priusquam » poneretur lapis super lapidem in templo Domini ; qui

¹ Aggæi. ii, 14.

» eratis cum mittebatis in capsella viginti sata hordei, et
 » fiebant decem sata, et intrabatis in torcular exhaurire
 » quinquaginta amphoras, et fiebant viginti. Percussi
 » vos infœcunditate, et venti corruptione et grandine om-
 » nia opera vestra, et non estis conversi ad me, dicit Do-
 » minus. Constituite igitur corda vestra a die hoc et dein-
 » ceptis, a quarta et vicesima noni mensis, et a die qua
 » fundatum est templum Domini, ponite in cordibus ves-
 » tris, si adhuc cognoscetur in area, aut si vitis, aut ma-
 » lum, aut ficus, aut malum granatum, et ligna oleæ quæ
 » non fecerunt fructum, a die hoc benedicam¹. » Ecce
 ipso die etiam benedici meruerunt. Benedictio ergo hæc
 puto quod non pertineat ad illos, ad quorum immundi-
 tiam prohibet accedi, sed ad illos bonos qui prohibentur
 accedere. In uno ergo fuerunt et permixti et separati:
 permixti quidem corporali tactu, separati autem voluntatis
 abscessu. Sed more suo Scriptura loquitur, quæ sic ar-
 guit malos, tanquam omnes in eo populo mali sint; et sic
 consolatur bonos, tanquam omnes ibi tales sint. Pro no-
 bis ergo episcopi vestri, etiam in eo quod post Collatio-
 nem victi scripsisse dicuntur, Aggæi prophetiam posue-
 runt, unde nos commemorarent evidentius probare quod
 dicimus, quia et in uno populo, in uno templo, sub eis-
 dem sacerdotibus, inter eadem sacramenta, hominibus
 dissimili voluntate viventibus et diversis moribus et dis-
 crepantibus, nec causæ causa, nec personæ potest præ-
 judicare persona.

XXXIII. Illud etiam quod ex Apostoli Epistola, scrip-
 tis suis etiam modo commemorant, ubi ait: « Nolite
 » jugum ducere cum infidelibus; quæ enim participatio
 » luci ad tenebras²? » etc., quæ supra commemoravimus,
 et quomodo recte intelligerentur, ostendimus, quid aliud

¹ Aggæi. II, 16-20. — ² 2 Cor. VI, 14.

agunt, nisi ut nos commemorent quibus hoc Apostolus
 scripserit? In eodem quippe ipso populo Corinthiorum
 quod dicimus demonstramus; ne forte arbitrentur Pro-
 phetarum tantummodo moris fuisse, et non ad Novi Tes-
 tamenti, sed ad Veteris consuetudinem pertinere, sic ar-
 guere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo arguantur;
 et sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi laudentur. Ecce
 et ad Corinthios sic Apostolus loquitur: « Paulus vocatus
 » Apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Sosthe-
 » nes frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctificatis
 » in Christo Jesu vocatis sanctis, cum omnibus qui invo-
 » cant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco
 » ipsorum et nostro: Gratia vobis et pax a Deo Patre
 » nostro et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo
 » semper pro vobis, in gratia Dei quæ data est vobis in
 » Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo,
 » in omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium
 » Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit
 » in ulla gratia¹. » Quis hæc audiens credat in Ecclesia
 Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem
 verba ista sic sonant, velut ad omnes directa sit ista lau-
 datio? Et tamen paulo post dicit: « Obsecro autem fra-
 » tres, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis
 » schismata. » Rursus tanquam in hoc horrendo vitio ve-
 lut omnes arguens atque increpans, dicit: « Divisus est
 » Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis?
 » aut in nomine Pauli baptizati estis? » Puto autem eos
 qui in eo populo dicebant: Ego sum Christi, non duxisse
 jugum cum eis qui dicebant: Ego sum Pauli, ego autem
 Apollo, ego vero Cephæ: et tamen omnes ad unum al-
 tare accedebant, et eadem sacramenta communicabant,
 qui eadem vitia non communicabant. His enim Corin-

¹ 1 Cor. I, 1-7.

thiis etiam illud dictum est : « Qui manducat et bibit in- » digne , iudicium sibi manducat et bibit¹. » Quid enim aliud Apostolus nisi istos vaniloquos cogitabat , ut ei non sufficeret dicere , iudicium manducat et bibit , nisi adderet , sibi : ne hoc etiam ad illos pertineret , qui pariter quidem , sed non iudicium manducabant ?

XXXIV. In ipsis etiam Corinthiis ibi erant qui non credebant resurrectionem mortuorum , quæ singularis fides est Christianorum ; quod eis ita dicit Apostolus : « Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mor- » tuis , quomodo dicunt quidam in vobis , quia resur- » rectio mortuorum non est² ? » Non dixit , in hac terra , vel in hoc mundo : sed , in vobis , inquit . Neque enim posset de Christi resurrectione præscribere , nisi jam utique Christianis , quibus de ipsa resurrectione Christi dicit : « Sic prædicamus , et sic credidistis . » Nunc attendamus verba illa , quibus Corinthiorum Ecclesiam in Epistolæ principio sic laudat , ut dicat : « Gratias ago Deo meo » semper pro vobis , in gratia Dei quæ data est vobis in » Christo Jesu , quia in omnibus divites facti estis in illo , » in omni verbo et in omni scientia , sicut testimonium » Christi confirmatum est in vobis , ita ut nihil vobis de- » sit in ulla gratia³. » Ecce si erant ditati in Christo in omni verbo et in omni scientia , ita eis nihil deerat in ulla gratia , ut in illis essent qui resurrectionem mortuorum adhuc usque non crederent . Puto autem quod isti quibus nihil deerat in ulla gratia , non ducebant jugum cum eis qui resurrecturos mortuos non credebant . Ecce quomodo non ducunt jugum cum infidelibus , quamvis eidem populo misceantur , et sub eisdem sacerdotibus , eisdem sacramentis imbuantur .

XXXV. Denique ipse Apostolus , ne huic infidelitati

¹ 1 Cor. xi, 29. — ² Id. xv, 12. — ³ Id. i, 3-7.

consentirent , quorum jam fides tenebat resurrectionem mortuorum , non eis præcepit corporalem separationem : multi quippe erant : non sicut ille unus , qui uxorem patris sui habuit , quem liberiore correptione et excommunicatione iudicat dignum : longe aliter iste , aliter vitiosa curanda et sananda est multitudo , ne forte si plebs a plebe separetur , per schismatis nefas etiam triticum eradicetur . Eos ergo qui jam credebant resurrectionem mortuorum , ab his qui eam in eodem populo non credebant , non corporaliter Apostolus separat : sed tamen spiritualiter separare non cessat , dicens : « Nolite seduci , corrumpunt » mores bonos colloquia mala¹. » Non eorum congressum , sed consensum timet , ne malis colloquiis accomodent fidem , quæ corrumpunt mores bonos . Moribus ergo eos , non altaribus admonet separari . Postremo antequam eis hæc Apostolus scriberet , in eadem Ecclesia erant , qui resurrectionem mortuorum non credebant , in qua erant quibus nihil deerat in ulla gratia : et illi istos infidelitate sua non inquinabant , quia isti illis ad eandem infidelitatem non consentiebant . Ecce quomodo illo non acceditur , ne quisquis accesserit , inquinetur : ecce quomodo nulla participatio est lumini ad tenebras : ecce quomodo , quamvis intra eadem retia natent pisces , utri- que nec causa causæ præjudicat , nec persona personæ .

XXXVI. Quod cum ita sit , quæ tam cruda stultitia , quis tam ferreus cordis somnus non excutiatur , possitque aliquando sentire , Cæciliani causam catholico orbi terrarum , cui non communicat pars Donati , præjudicare non posse , si non præjudicat parti Donati causa Maximiani , vel potius causa Feliciani et Primiani modo conjunctorum , paulo ante invicem damnatorum . Sufficit certe , ut secundum ipsos loquamur , quod pisces mali sub

¹ 1 Cor. x, 33.

fluctibus latitantes ignaros non polluunt piscatores. Quamvis non sit de piscatoribus quaestio, quos fortasse in illa similitudine Dominus Angelos intelligi voluit. Magis enim attendendum est intra ipsa retia pisces bonos a malis non posse maculari. Neque enim et ipsi non vident invicem simul natantes, sicut a piscatoribus intra aquam positi non videntur. Sed, ut dixi, sufficit causae nostrae, quod mali non polluunt, quorum mala facta nesciuntur.

XXXVII. Fuerunt quidam tempore Cæciliani beati pacifici, qui eum, etiamsi innocens non esset, scientes pro catholica unitate tolerarent, cum eum viderent tot ignotis gentibus, per quas ipsa unitas dilatatur, sacramentorum participandorum communione cohærere; eisque talem non posse monstrari, qualem ipsi eum esse cognoscerent: ipsi se contra istas calumnias defenderent verbis beati et pacifici Cypriani, clamarentque fidenter et dicerent: Ideo propter Cæcilianum non deserimus unitatem¹, quia etsi videntur in Ecclesia esse zizania; non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. Istorum pacificae patientiae conveniret præclarissima laus illa, qua laudatur Angelus Ecclesiae quæ est Ephesi: (quem nemo recte intelligens dubitat ipsius Ecclesiae gestare personam,) cui dicit in Apocalypsi Spiritus: « Scio opera tua et laborem et patientiam, et quia » non potes sustinere malos, et tentasti eos qui se dicunt » Apostolos esse, et non sunt, et invenisti eos mendaces, » et patientiam habes, et sustinuisti eos propter nomen » meum, et non defecisti². » Sic illi laudentur, qui in ista vita Cæciliani tempore fuerunt, qui propter nomen Domini, quod sicut unguentum effusum per innumerabiles gentes toto jam orbe fragrabat, non deficerent, patientis-

¹ Epist. ad Maxim. — ² Apoc. 11, 2.

sime sustinendo etiam quem malum nossent: si malus ille esset, qui eorum iudicio aliis demonstrari, et ab eis avelli separarique non posset. Nostra alia causa est, arrogare nobis laudem hujus patientiæ non debemus. Non enim possumus dicere, nos pro pace tolerasse, quod ad nostram cognitionem prorsus non potuit pervenire. Nobis Cæciliani causa sub fluctibus fuit; vox nostra talis est, qualis christianarum gentium cæterarum, contra quas isti non invenerunt omnino quod dicerent. Verumtamen ignotam Cæciliani causam recte credimus bonam, quem semel inimicorum factione damnatum, ipsis autem accusantibus tertio legimus absolutum. Aut credant isti centum ferme episcopis partis Donati de criminibus Primiani, et tunc nos cogant credere septuaginta majoribus suis de criminibus Cæciliani. Quod autem dicunt Cæcilianum objecta sibi in illo concilio crimina cum absens fuerit, tacendo firmasse: firmavit ergo et Primianus crimina, quæ a centum episcopis sibi objecta nec postea saltem ostenditur diluisse.

XXXVIII. Sed videlicet: « Nec causa causæ præjudicat, nec persona personæ, » ne pars Donati minuatur; præjudicat autem, ut Christi hæreditas dividatur. An vero Cæciliani causa non præjudicat unitati catholice quam tenemus, et cujus societate gaudemus, cum fuerit Cæcilianus Carthaginensis episcopus, et præjudicat ei causa Novelli Tyzicensis, Faustini Tuburbitani, quos nec accusandos postea sicut Cæcilianum Felicemque putaverunt¹; quorum nomina, imo vero ipsarum in quibus fuerunt civitatum nomina, nec universæ Africae nota sunt, aut fortasse nec universæ proconsulari provinciæ? Ecce quorum pisciculorum, etiam si mali fuerunt, tam in profundo latentium causam volunt præjudicare causæ

¹ Vide supra in Breviculo cap. 14.

tantæ piscationis, cujus plena retia toto orbe diffusa sunt, qui piscibus juxta natantibus vix noti esse potuerunt. Cur autem non credamus etiam istos innocentes fuisse; quando nec accusari ab eis, sicut dixit, postea meruerunt, et ille purgari potuit, quem majores eorum malorum omnium fontem in concilio illius inimica conspiratione dixerunt?

XXXIX. Sed qualescumque isti fuerunt, quid pertinet ad nos? Neque enim vere non nobis concedunt, ut istorum nescio quorum causa atque persona non præjudicet causæ atque personæ Ecclesiæ catholicæ: « Si nec causa causæ præjudicat, nec persona personæ. » Et tamen objiciunt nobis, ut adhuc vos seducant, quod aurum judici dederimus, ut pro nobis contra illos sententiam diceret. Vos dicite, si potestis, quantum dare debuerimus electis defensoribus episcopis vestris, ut tanta contra se pro nobis vel dicerent vel proferrent, ut sic agerent causam nostram, sic perimerent suam? Quanti emere debuimus, ut post verba Primiani quibus dixerat: « Indignum est ut in unum conveniant filii martyrum et progenies traditorum, » venirent tamen, et in unum nobiscum, quod indignum esse dixerant convenirent? Quasi emere debuimus, ut more forensium advocatorum de temporibus et diebus, de personis etiam nobis præscribere conarentur, et sic omnibus hominibus, etiam illis qui nostras disputationes intelligere non possent, satis aperte monstrarent quam malam causam haberent, quam proferre et agere sic timebant apud eum judicem, cujus erga se benignitatem atque justitiam tanto præconio laudaverant, et cujus motum adversum se nullum adhuc senserant? Quanti emere debuimus, ut ipsi deinde exigerent non secum agi debere forensibus formulis, sed divinis potius testimoniis, et de Scripturis sanctis similiter se res-

ponsuros esse promitterent: et cum mandatum concilii catholici, quod obtuleramus, recitatum esset, atque in eo ipsis etiam confitentibus claruisset, nos Ecclesiæ catholicæ¹ testimoniis sanctarum Scripturarum agere voluisse, rursus tanquam obliti quid sibi placere dixissent, ad easdem forenses præscriptiones perplexis et odiosis contentionebus remearent?

XL. Quanti emere debuimus, ut subscriptionum nostrarum, quæ in eodem mandato demonstrabantur, numerositate commoti, exigerent totius concilii nostri præsentiam; ex quo concilio non nisi decem et octo secundum edictum Cognitoris aderamus, et quæstionem falsitatis inferrent, quod alii pro aliis subscribere potuerunt? Sic enim perventum est, ut eorum quoque numerus recenseretur, et ipsi in ea falsitate deprehenderentur, cujus in nos suspicionem intendere voluerunt: ita ut non solum quidam in eorum mandato legerentur subscripsisse pro absentibus, qui nec Carthaginem venerant; verum etiam quemdam recitatum et non respondentem cum in itinere defecisse dixissent, quæsitumque ab eis esset, quomodo apud Carthaginem subscribere potuerit qui in itinere jam defecerat; post magnas angustias perturbationis atque inconstantis et variæ responsionis suæ, non venientem, sed posteaquam subscripsit, ad propria remeantem in itinere defecisse asseverarent: deinde sub divina testificatione interrogati, utrum eum constaret fuisse Carthagini, vehementius perturbati dicerent: « Quid si alius se pro eodem apposuit? » atque ita verbis suis falsitatem quam nobis objecerant, in suo mandato apparuisse, et convictam claruisse firmarent?

XLI. Quanti emere debuimus, ut cum vellent de numerositate gloriari, etiam in hoc mendacia sua proderent?

¹ Forte causam.

Nam cum aliquanto amplior nostrorum numerus adfuisset, dictumque a nobis esset, alios centum ferme episcopos catholicos, partim senectute, partim valetudine, partim diversis necessitatibus impeditos non venisse Carthaginem, illi hoc audito, multo plures suos non venisse dixerunt. Sicut etiam nunc plus quam quadringentos per totam Africam se esse jactantes, obliiti sunt quod in sua notoria posuerunt, usque adeo se omnes venisse Carthaginem, ut eis solis exceptis quos vel in propriis sedibus, vel in itinere tenuit corporis ægritudo, nec gravissimos senes annositas et labor prolixi itineris potuerit impedire. Et lectæ sunt in mandato eorum subscriptiones, sicut facta supputatione respondit Officium, ducentæ septuaginta novem, annumeratis etiam iis in quibus falsitas deprehensa est, et qui pro absentibus subscripserant, quod ægritudine detenti non potuerint venire Carthaginem. Quomodo ergo verum est plures quadringentis eos esse, quando illos solos Carthaginem non venisse dixerunt, quos valetudo corporis impedivit: cum et pro ipsis quibusdam alii subscripserunt; ut non dicamus hoc pro omnibus ægrotantibus esse factum? An forte sic eos invaserat pestilentia, ut eorum tertiam partem repente prosterneret? Sic autem a primatu suo per tractoriam fuerant evocati: « Quo prætermis omnibus properarent convenire Carthaginem, ut scirent se decepsisse¹ quod haberent optimum in causa, quicumque venire noluisent. » Hoc erat videlicet optimum in causa, ut ingens eorum numerus appareret: quasi tanto plus prosit ad aliquid facilius inveniendum, quanto major fuerit quærentium multitudo cæcorum?

XLII. Quanti emere debuimus, ut in diem perendinum utrisque nostrum consentientibus cognitione dilata, pridie

¹ Forte decepsisse.

per notoriam peterent, ut sibi nostrum mandatum ab officio ederetur, quo instructi adesse possent; causantes quod conscribendis gestis tam angusto tempore occurrere non posset Officium? Sic enim factum est, ut sequenti die cognitionis, quamvis injustam peterent, acciperent dilationem: qui considerata causa, quæ mandato nostro tota continebatur, magnas patiebantur angustias, convincerentur tamen contra suos venire consensus. Quid enim justius, quam petere dilationem tanta veritatis firmitate turbatos? quod eis utinam profuisset, ut considerato mandato nostro, cui respondere minime potuerunt, corrigere potius pravitatem, quam in deterius augere maluissent. Juste itaque dilationem petebant: sed pridie non debuerant in notoria sua dicere, ideo sibi nostrum edi debere mandatum, ut parati ad diem constitutum venirent, quia exceptores occurrere cum gestorum conscriptione non possent; et ipso actionis die rursus de ipsis exceptoribus, quia non occurrerant, velle causari. Quid eos ad hoc compulit, nisi vehemens perturbatio, cum viderent sic a nobis esse actam causam in conscriptione mandati, ut responsionem invenire non possent? Nam illud quanti emendum fuit, ut ipsam peterent dilationem, et acciperent sex dierum, ut nemo posset eos dicere, angustia temporis impeditos, non potuisse nostro respondere mandato?

XLIII. Ipso vero tertio nostræ Collationis die quanti emendum fuit, quod inanissimis et supervacuis morarum interpositionibus se omni modo pervenire ad causam nolle monstrabant, et quam malam causam haberent, ipso suo timore clamabant: quanquam eorum timor etiam in testimonium manifestissimæ vocis erupit, quando dixerunt: « Sensim inducimur in causam. Et alio loco, Pervidet, inquit, potestas tua sensim nos in causæ

interna deduci. » O violentia veritatis, quolibet eculeo, quibuslibet unguis fortior ad exprimendam confessionem! Congregantur ex universa Africa tot episcopi, ingrediuntur Carthaginem cum tanta speciosi agminis pompa, ut tam magnæ civitatis oculos in se intensionemque convertant. Qui loquantur pro omnibus, eliguntur ab omnibus. Locus etiam re tanta dignus in urbe media procuratur. Utrique conveniunt, iudex præsto est, tabulæ patent, suspensa omnium corda exitum tantæ Collationis expectant. Tunc a lectissimis et disertissimis viris, quantis viribus agi debuit aliquid, tantis agitur ut agatur nihil. Quærent personas forensi more discutere, in qua quæstione annosa etiam tempora litigatores contererent consueverunt. Ista quippe actione Catholicos mandatum suum divinis potius testimoniis quam forensibus formulis conscripsisse confessi sunt, et similiter se de Scripturis responsuros esse promiserunt. Et quoniam mirifica opitulatione Deus voluit, ut cum quærent personam petitoris, ne veniretur ad causam; ipsa inquisitio petitoris subito in medium mitteret causam, clamant præclari viri qui ad agendum videbantur electi, ac se potius ad non agendum electos esse testantur, et invidiose iudici conqueruntur, sensim se in causæ interna deduci: quasi aliquid aliud prætermisiss omnibus agi debuerit, quam illud quod tanto post, vel sero agi volebant; quia nunquam prorsus agi volebant, ubi vinci metuebant. Hujus timoris apertissimam vocem quis de illorum clauso pectore excuteret, et non dico si eos donis largissimis ditareremus, sed si eos pœnis crudelissimis torqueremus?

XLIV. Cum enim personam petitorum forensi tritura conquirent, et volentes ostendere nos esse petitores, ut personas nostras permitterentur jure discutere, et moras annosissimas invenire, legerunt libellum nostrum ali-

quando Proconsuli datum, quo eos petivimus conveniri, ut ipsa inter nos Collatio tunc fieret, quam modo ab Imperatore ut fieret impetravimus, ut eo libello nos quasi petitores esse monstrarent; responsum est a nobis, ideo nos semper voluisse fieri Collationem, non ubi eis crimina objiceremus, sed ubi ea quæ solent objicere purgaremus: propter hoc quippe hæretici et ab Ecclesiæ unitate separati, quia crimina objiciunt quæ probare non possunt. Deinde quia videbatur Cognitor secutus ordinem temporum, ut gestis quæ protuleramus, ubi et ipsi apud præfectos Collationem petiverant, ideo præferret libellum nostrum ab ipsis prolatum, quia gesta illa præfectoria tempore præcedebat: facillime nos atque justissime hac occasione oblata a Cognitore impetravimus, ut si ea præferret quæ tempore priora esse constaret, illud juberet potius recitari, ubi ipsi apud imperatorem Constantinum per Anulinum proconsulem accusarunt Cæcilianum, cujus crimina nostræ communioni objiciunt, quæ volebamus illa Collatione purgare. Proinde postea quam legi cœpit, quoniam illic apertissime in omnibus vincebantur, clamare cœperunt: « Sensim inducimur in causam. » Et iterum: « Pervidet postestas tua sensim nos in causæ interiora deduci. » O magna, sed non miranda confusio! Quando enim dæmon sic exorcistam timeret, quomodo timuerunt ne illa legerentur, ubi apparebat Cæcilianus et ab eorum præcessoribus apud Imperatorem accusatus, et tot iudiciis non solum episcopalibus, sed etiam imperialibus absolutus?

XLV. Quando vel quanto pretio emere possemus, quod ipso timore turbati, redire ausi sunt etiam ad illius temporis præscriptionem, ubi dixerant, lapsam esse jam causam, et quatuor mensibus evolutis agi jam omnino non posse? Quid est hoc? Quis tam idoneus iudex inveniri